

О. Переверзєва,

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу міжнародного права
та права Європейського Союзу
Інституту держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України

Н. Омельченко,

кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу конституційного права
та місцевого самоврядування
Інституту держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ НА МОРІ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. У сучасному цивілізованому світі права людини є визначальним показником досягнень та рівня розвитку суспільства і держави, своєрідним мірилом демократії та верховенства права. Утвердження прав і свобод людини – це їх визнання державою, що в контексті реалізації може здійснюватися різними засобами, шляхом відповідних дій держави, її органів і посадових осіб, наприклад виголошенням у деклараціях, заявах, закріпленням прав людини в Конституції, інших законах, участю в підготовці і прийнятті міжнародних документів щодо прав людини шляхом приєднання до відповідних міжнародних договорів, їх ратифікації тощо. Забезпечення ж прав і свобод людини – це створення відповідних умов для здійснення прав і свобод людини, що включає такі три цілеспрямовані напрями державної діяльності: 1) сприяння реалізації прав і свобод людини (шляхом позитивного впливу на формування їх загально соціальних гарантій); 2) охорона прав і свобод людини (шляхом вжиття заходів, зокрема юридичних, для запобігання правопорушенням); 3) захист прав і свобод людини (у

разі їх порушення з боку будь-якого суб'єкта)[9].

Отже, такий напрям діяльності сучасної України, як утвердження та забезпечення прав людини і основоположних свобод, є головною функцією Української держави (ст. 3 Основного Закону). Причому, каталог прав людини, що закріплені в чинній Конституції України, не є вичерпними, тобто в майбутньому система прав і свобод може бути розширена і вдосконалена. Водночас слід зазначити, що права людини виступають як особлива глобальна проблема, вирішення якої залежить від кожної держави, від якості конституційної регламентації та конституційного регулювання суспільних відносин. Для України, яка приєдналась до Ради Європи ще у 1995 році засвідчила свій демократичний вибір, спрямованість на захист прав і основоположних свобод людини та зміцнення демократичних інституцій. Відповідно до статті 3 Статуту Ради Європи від 5 травня 1949 року Україна взяла на себе зобов'язання визнати принцип верховенства права та здійснення прав людини і основних свобод всіма особами, які знаходяться під її юрисдикцією, а також відверто та ефек-

тивно співробітничати в досягненні мети Ради Європи, зокрема, у сфері захисту та збереження і подальшого здійснення прав людини і основних свобод. [7]. Це свідчить про те, що національне законодавство у сфері прав людини має відповідати європейським стандартам та бути приведено як найшвидше у відповідність до цих стандартів, шляхом проведення гідних реформ, зокрема в морській сфері.

До основних європейських стандартів в галузі прав людини належать Європейська соціальна хартія (переглянута) (1996), Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (1987), Заключний акт Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1975), Документ Копенгагенської наради – конференції з людського виміру НБСЄ (1990), Рекомендації Конгресу місцевих і регіональних влад Європи 280(2010) про роль місцевих і регіональних органів влади в дотриманні прав людини (2011) та ін.

19 вересня 2012 року на 67-й сесії Генеральної Асамблеї ООН було ухвалено Декларацію «Верховенство права на національному та міжнародному рівнях». У цьому акті йдеться про «позитивний внесок Генеральної Асамблеї як головного дорадчого і представницького органу Об'єднаних Націй, для верховенства права у всіх аспектах шляхом розробки політики та встановлення стандартів...» (п. 27) [12].

Міжнародно-правові стандарти є підсумком довготривалої роботи чималої кількості держав із становленням погоджених позицій в галузі прав людини. Держави скеровують свою діяльність на дотримання чітких універсальних цінностей, гарантуючи повагу та захист прав людини всіма зрозумілими засобами. Вони відповідальні за виконання своїх зобов'язань в галузі прав і свобод людини

перед населенням і міжнародним співтовариством та одним із основних обов'язків держави є визнання, дотримання та захист прав і свобод людини й громадянина. Стандарти прав людини відіграють орієнтуючу і юридично-регулюючу роль, а інтерпретація повинна бути уніфікованою та у межах визначеної сфери суспільних відносин.

Основу міжнародних стандартів прав людини складають такі документи: а саме: Загальна декларація прав людини [14]; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 23 березня 1976 року [15]; Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 року [16]; Американська конвенція про права людини 1969 р. та протоколи [17]; Африканська хартія прав людини і прав народів 1981 р. [18]; та ін.

Для України, яка перебуває в умовах збройного конфлікту російської федерації проти України проблематика прав людини, взагалі, та прав людини на морі набуває надзвичайної актуальності. Тому саме в розпалі цих страшних і небезпечних явищ питання ставлення до прав людини та їх захисту та забезпечення стає надзвичайно важливим, як на суші так і на морі. Нагадаємо, що остання кодифікація права збройних конфліктів на морі відбулася у 1994 р. Зокрема, одним з таких узагальнюючих досліджень є Керівництво Сан-Ремо з міжнародного права, що застосовується до збройних конфліктів на морі. Дане Керівництво було підготовано у 1988-1994 рр. групою спеціалістів з міжнародного права та військово-морських експертів, які особисто брали участь в роботі ряду круглих столів, організованих Міжнародним інститутом гуманітарного права. [1]. Відповідні керівництва стали значним кроком вперед з розвитку даного напрямку міжнародно-правового регулювання і відображає діючі в міжнародному праві звичаї. Причому, якщо

в своїй більшості норми про ведення сухопутної війни і про захист цивільного населення кодифіковані в діючих Гаазьких і Женевських конвенціях, то значна кількість спеціальних правил ведення воєнних дій на морі досі існує у формі звичаїв. Цей факт підтверджує відносно нещодавня кодифікація цих норм в Керівництві з міжнародного права, що застосовується до збройних конфліктів на морі [2].

Важливо, що на рівні міжнародних організацій було визнано акти агресії російської федерації проти України, протиправність анексії російською федерацією Криму і наголошено на необхідності дотримання і поваги до суверенітету і територіальної цілісності України. Надалі Уряду України необхідно докладати зусиль з заохочення міжнародної спільноти до прийняття відповідних рішень і вжиття необхідних заходів для зупинення порушень принципів та норм міжнародного права.

Одним з таких важливих міжнародних стандартів стала прийнята 1 березня 2022 р. у м.Женеві Декларація про права людини на морі, Метою прийняття даного документа полягає в тому, щоб нагадати про існуючі правові зобов'язання, повернути загальну увагу до порушень прав людини на морі, сформувані спільну міжнародну відповідь на них та забезпечити ефективні засоби правового захисту для тих, хто став жертвою порушень.

Даний документ закріплює чотири основоположних принципів на яких ґрунтується захист людини на морі. Зокрема, права людини універсальні; вони застосовуються на морі так само, як і на суші; усі люди, які перебувають у морі незалежно від їх відмінностей, можуть користуватися правами людини; не існує жодних конкретних причин, що допускають відступ від стандартів у галузі прав людини на морі; усі права людини, закріплені як у міжнародному договорі, так і в між-

народному праві, повинні бути дотриманими на морі.

Загалом Декларація спрямована на просування культури дотримання прав людини на морі. За різними показниками впливових міжнародних інституцій, кількості людей у морі на сьогодні оцінюється більш ніж у 30 мільйонів чоловіків, серед яких велика кількість жінок та дітей. До прикладу, переважна більшість цих людей є рибалками – 40 мільйонів людей, з яких, за оцінками, понад 25 мільйонів фізично перебувають у морі. Серед них приблизно 20 000 дітей працюють у морі та у прибережному рибальстві. Окремі люди працюють у таких галузях, як судноплавство, морський видобуток нафти та газу, та в індустрії туризму. Також існують інші категорії осіб – пасажери, відпочиваючі, вчені та державні службовці на кораблях військовоморського флоту та берегової охорони. Крім того, варто зазначити, що в тому числі й через війни і збройні конфлікти, зростає кількість людей, які використовують моря та океани як засіб міграції.

Більше того, даним документом міжнародна спільнота ще раз підкреслила свою позицію щодо важливості забезпечення ефективних гарантій та захисту прав людини на морі та у Світовому океані всіма країнами цивілізованого суспільства. Проблема прав людини на морі актуалізується ще й таким важливим фактором, що про порушення прав людини на морі часто не повідомляють, їх не усувають, права людини обмежуються в умовах складного морського середовища. Випадки жорстокого поводження з людьми часто трапляються далеко від органів державної влади. Море – це величезний простір, за яким потрібно здійснювати контроль, і діяльність, спрямована на його охорону, дуже часто виявляється неефективною через брак ресурсів або неготовність вживати заходів

Отже, Женевська декларація про права людини на морі – це по-перше керівництво, в якому викладаються міжнародні стандарти. Згідно з міжнародним морським правом, держава-прапора, держава порту, прибережні держави за будь-яким обставин зобов'язані дотримуватися міжнародного правопорядку в Світовому океані. Певне значення для неухильного дотримання державою-прапора, прибережними державами належить керівництвам, які розробляються висококваліфікованими фахівцями для тлумачення і застосування принципів, які можуть використовуватися іншими державами в силу авторитету, що набувають на практиці такі керівництва. Женевська декларація про права людини на морі знаходиться на початку свого становлення. Вона потребує державної підтримки та схвалення, щоб стати майбутнім інструментом досягнення справедливості.

В даному контексті розглянемо переваги Женевської декларації про права людини на морі для України:

1) Глобальне лідерство держави у розробці нового морського міжнародного інструменту м'якого права.

Уряд України розглядатиметься як світовий лідер у схваленні Женевської декларації про права людини на морі від 1 березня 2022 року. Під час наслідків війни це могло б стати каталізатором більш широкої участі в морській сфері з боку держав, що надають підтримку, таким чином дозволивши Женевській декларації стати інструментом м'якого права з міжнародним авторитетом.

2) Женевська декларація про права людини на морі від 1 березня 2022 року знаходиться на початку свого становлення.

Документ знаходиться на початку свого становлення та надає можливість державам вносити свої коментарі, робити доповнення, зміни та використовувати документ як основу для подальшого опрацювання.

3) Міжнародна підтримка та захист прав людини на морі.

Схвалення Україною засвідчило лідерство держави у розробці нового міжнародного морського інструменту м'якого права та надало Україні ще один інструмент щодо боротьби з порушеннями прав людини на морі, скоєними російською федерацією проти України.

4) Женевська декларація про права людини на морі від 1 березня 2022 року об'єднує всі необхідні документи в галузі захисту прав людини на морі.

Женевська декларація про права людини на морі від 1 березня 2022 року об'єднує міжнародне право в один документ та відображає міжнародне право та конвенції. Немає жодного нового обов'язку для уряду України, лише користь від наявності єдиного інструменту, який об'єднує існуючі міжнародні конвенції для боротьби з агресією з боку російської федерації у сфері прав людини на морі.

5) Перевага для України бути однією із перших держав, яка схвалила Декларацію про права людини на морі від 1 березня 2022 року для післявоєнної розбудови та юридичного захисту.

6) Женевська декларація про права людини на морі від 1 березня 2022 року, перекладена дев'ятьма мовами (українською), має своєчасну можливість бути представленою на затвердженні уряду України.[13].

Висновок. Особливої уваги приділяється проведенню комплексного аналізу міжнародно-правових та національно-правових актів, які регулюють відносини у галузі прав людини на морі. Щодо сучасного стану та перспектив забезпечення прав людини на морі, варто підкреслити те, що Женевська декларація про права людини на морі від 1 березня 2022 року ґрунтується на наявних міжнародно-правових зобов'язаннях, вона висвітлює та роз'яснює їх і, таким чином, надає державам практичні директиви щодо

забезпечення захисту прав людини на морі тому, подальша кодифікація Женевської декларації про права людини на морі є позивним кроком в майбутньому для України.

Проблематика прав людини на морі для сучасної науки міжнародного права і практики міжнародного співробітництва, в умовах сучасних цивілізаційних викликів, зумовлених триваючим збройним конфліктом російської федерації проти України, набуває надзвичайної актуальності. На тлі цих подій для всього цивілізованого світу постає нагальна проблема, зокрема щодо вироблення ефективних механізмів забезпечення та захисту прав людини, в тому числі й на морі. Наголошується, що права людини є визначальним показником досягнень та рівня розвитку суспільства і держави, своєрідним мірилом демократії та верховенства права, справою усього міжнародного співтовариства. Більше того, набуття статусу країни кандидата в Європейський Союз означає для України необхідність приведення національного законодавства, зокрема морського у відповідність, в тому числі, з європейськими стандартами прав людини на морі. Утвердження прав і свобод людини – це їх визнання державою, що в контексті реалізації може здійснюватися різними засобами, шляхом відповідних дій держави, її органів і посадових осіб, наприклад виголошенням у деклараціях, заявах, закріпленням прав людини в Конституції, інших законах, участю в підготовці і прийнятті міжнародних документів щодо прав людини шляхом приєднання до відповідних міжнародних договорів, їх ратифікації тощо. Схвалення Україною Декларації про права людини на морі в перспективі забезпечить більш широку участь її громадянам, територіальним грома-

дам, морегосподарствам в морській сфері з боку держав, що надають підтримку. Адже, для неухильного дотримання державою-прапора, державою-порту, прибережними державами належить керівництвом у сфері морського права для тлумачення і застосування принципів, які можуть використовуватися іншими державами в силу авторитету, що набувають на практиці такі керівництва. Наголошується, що Женевська декларація прав людини на морі є інструментом м'якого права з міжнародним авторитетом та важливим міжнародно-правовим стандартом, який впливатиме на повоєнну відбудову України.

Ключові слова: права людини, основоположні права, права людини на морі, міжнародні стандарти, декларація, Конституція України, територіальна цілісність, морегосподарська діяльність, суверенітет, збройний конфлікт, керівництво, анексія, Європейський Союз, захист прав і свобод людини.

Pereverzieva O., Omelchenko N. INTERNATIONAL LEGAL STANDARDS OF HUMAN RIGHTS AT SEA: PROSPECTS FOR DEVELOPMENT IN UKRAINE

The issue of human rights at sea for the modern science of international law and the practice of international cooperation, in the conditions of modern civilizational challenges caused by the ongoing armed conflict of the Russian Federation against Ukraine, is becoming extremely relevant. Against the background of these events, an urgent problem arises for the entire civilized world, in particular, regarding the development of effective mechanisms for ensuring and protecting human rights, including at sea. It is emphasized that human rights are a determining indicator of the achievements and level of development of society

and the state, a kind of measure of democracy and the rule of law, the business of the entire international community. Moreover, acquiring the status of a candidate country for the European Union means for Ukraine the need to bring national legislation, in particular maritime legislation, into compliance, including with European standards of human rights at sea. Affirmation of human rights and freedoms is their recognition by the state, which in the context of implementation can be carried out by various means, through appropriate actions of the state, its bodies and officials, for example, by declarations, statements, enshrining human rights in the Constitution, other laws, participation in the preparation and the adoption of international documents on human rights by joining the relevant international treaties, their ratification, etc. Ukraine's approval of the Declaration on Human Rights at Sea will in the future ensure wider participation of its citizens, territorial communities, and maritime industries in the maritime sphere by the states that provide support. After all, for consistent compliance by the flag state, port state, and coastal states, it is up to the authorities in the field of maritime law to interpret and apply the principles that can be used by other states by virtue of the authority acquired in practice by such authorities. It is emphasized that the Geneva Declaration of Human Rights at Sea is a soft law instrument with international authority and an important international legal standard that will influence the post-war reconstruction of Ukraine.

Key words: human rights, fundamental rights, human rights at sea, international standards, declaration, Constitution of Ukraine, territorial integrity, maritime activity, sovereignty, armed conflict, leadership, annexation, European Union, protection of human rights and freedoms.

Література

1. Pereverzyeva Olga. Peculiarities of marine environment protection in armed conflict according to the San-Remo manual on international law. *Legal Horizons*. 2022. V.15. №. 1-4. С. 44-54.

2. Сучасні проблеми міжнародного права. *Liber Amicorum до 60-річчя проф. М.В. Буроменського* : моногр. / авт.кол.; за ред. В.М. Репецького та В.В. Гутника. Львів; Одеса : Фенікс, 2017. С. 530.

3. Євроатлантичний вектор України: національна доповідь / ред.кол. С.І. Пирожков та ін., Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ. Національна академія наук України, 2019. С. 98.

4. Стаття 3 Конституції України. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents>.

5. Сучасні проблеми міжнародного права. *Liber Amicorum до 60-річчя проф. М.В. Буроменського* : моногр. / авт.кол.; за ред. В.М. Репецького та В.В. Гутника. Львів; Одеса : Фенікс, 2017. С. 550.

6. Universal Declaration of Human Rights 1948.

7. Стаття 3 Статуту Ради Європи. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.

8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011, Євроатлантичний вектор України: національна доповідь / ред.кол. С.І. Пирожков та ін., Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ. Національна академія наук України, 2019. С. 99.

9. Попроцька І. В., Забезпечення прав та свобод людини і громадянина в Україні: сучасний стан та перспективи. Загальна декларація прав людини ООН 1948 року: стан реалізації в Україні: матеріали круглого столу (м. Івано-Франківськ, 10 грудня 2019 року) / упорядник В. І. Розвадовський. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. С. 112-113.

10. Конституція України. Частина 4, стаття 55. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents>.

11. Омельченко Н.Л. Правові засади організації та здійснення публічної

влади: збірник тез III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка засновника НАПРНУ Л.П.Юзькова м. Хмельницький: 28 лютого-2 березня 2020 р. Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова. С. 287.

12. Declaration of the High-level Meeting of the General Assembly on the Rule of Law at the National and International Levels. A/67/L.1 URL: <http://daccessdds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/N12/516/51/PDF/N1251651>

13. Онлайн-брифінг. Женевська декларація про права на морі отримала підтримку України. 14 червня 2023 р. URL: <https://www.humanrights.at/sea-receives-ukrainian-engagement>.

14. Загальна декларація прав людини. URL: <https://lawyersunion.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/Deklaratsiya-prav-lyudyny.pdf>

15. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 23 березня 1976 року. URL: www.coe.int/uk/web/compass/the-international-covenant-on-civil-and-political-rights

16. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text

17. Американська конвенція про права людини від 1969 р. та протоколи URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Американська_конвенція_з_прав_людини.

18. Африканська хартія прав людини і прав народів 1981 р. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Африканська_хартія_прав_людини_і_народів.